

Rodinné prostredie klientov reedukačných a diagnostických centier na Slovensku

PhDr. Marianna Pétiová, PhD.,

ÚIPŠ Bratislava

Sociálno-patologické javy patria už dlhší čas medzi výrazné celospoločenské problémy. I napriek úsiliu odborníkov je ich eliminácia viac – menej neúspešná. Z výsledkov výskumov, ale aj z praxe je zrejmé, že stúpa počet detí a mladých ľudí, ktorí sa od iných odlišujú neprimeraným správaním. Tieto odlišnosti prejavujúce sa antisociálnym, maladaptívnym a asociálnym správaním sa označujú ako problémové správanie. Odborníci vidia ich príčiny v dysfunkčných rodinách, ktoré si neplnia najmä výchovnú a emocionálnu funkciu. Situácia je často taká vážna, že je nutné dieťa z rodiny vyňať a umiestniť v prevýchovnom zariadení. Podľa A. Škovieru (2008, s.28- 29) je legislatívny rámec práce s deťmi s poruchami správania v rezorte školstva daný Zákonom o výchove a vzdelávaní (tzv. školský zákon) č. 245/2008 Z.z.. V jeho zmysle patria medzi špeciálne výchovné zariadenia diagnostické centrá, reedukačné centrá a liečebno-výchovné zariadenia.

Diagnostické centrá poskytujú deťom diagnostickú, psychologickú, psychoterapeutickú a výchovno-vzdelávaciu starostlivosť na základe žiadosti zákonného zástupcu dieťaťa, dohody so zariadením, v ktorom sa vykonáva rozhodnutie súdu, predbežného opatrenia súdu podľa osobitného predpisu, rozhodnutia súdu o uložení výchovného opatrenia a rozhodnutia súdu o uložení ochranej výchovy. Tieto zariadenia zabezpečujú diagnostiku deťom s narušeným alebo ohrozeným psychosociálnym vývinom, podľa ktorej sa určí ďalšia vhodná výchovno-vzdelávacia, resocializačná alebo reedukačná starostlivosť. **Reedukačné centrá** poskytujú na základe výchovno-vzdelávacieho programu a individuálneho reedukačného programu deťom do 18 rokov (s možnosťou predĺženia o jeden rok) výchovu, vzdelávanie a prípravu na povolanie. Reedukačné centrá môžu byť osobitne zriadené: pre deti do veku 15 rokov, prípadne do ukončenia povinnej školskej dochádzky v základnej škole, pre deti do veku 15 rokov a pre deti do ukončenia ich prípravy na povolanie. V rámci prevýchovy je kladený dôraz na prácu s jednotlivcom, pri ktorom sa bežné výchovné prístupy ukázali ako neúčinné a ktorého správanie je vnímané ako problematické. Veľmi dôležitou súčasťou prevýchovy je spolupráca pracovníkov zariadenia s rodičmi detí. Vzhľadom na skutočnosť, že je často veľmi ťažké nadviazať s rodinou kontakt, bolo by vhodné, aby do tejto činnosti boli zapojené aj iné inštitúcie z oblasti sociálnej starostlivosti, ktoré by pomohli mladému človeku po ukončení pobytu vrátiť sa do pôvodného prostredia, ale pomohli by aj sledovať jeho ďalší vývoj, čo pokladáme za dôležité.

V roku 2011 bola na Oddelení prevencie a výskumov v oblasti mládeže riešená výskumná úloha „**Názory a postoje mladých ľudí žijúcich v diagnostických a reedukačných centrách ku konzumácii drog**“. Cieľom výskumnej úlohy bolo zachytiť a porovnať celkové trendy vývoja názorov a postojov mládeže žijúcej v diagnostických a reedukačných centrách na Slovensku zameraných na problematiku konzumácie legálnych a nelegálnych drog, záškoláctva, šikanovania a tolerancie. Veľkým prínosom je možnosť komparácie s výsledkami výskumov, ktoré boli v týchto zariadeniach realizované v rokoch 1998 a 2005.

Základnú výskumnú metódu tvoril modifikovaný dotazník, umožňujúci kontinuálne sledovanie dôležitých problémových okruhov a ktorý bol v tomto roku rozšírený o problematiku tolerancie a intolerancie. Výberový súbor tvorili klienti ôsmich reedukačných centier a troch diagnostických centier na Slovensku vo veku od 15 do 19 rokov, u ktorých nebolo diagnostikované mentálne postihnutie.

Výskumu sa zúčastnilo 292 respondentov, pričom dotazníky vyplnilo 163 chlapcov (55,8%) a 129 dievčat (44,2%). Približne tretinu opýtaných tvorili mladí ľudia vo veku 16 (31,5%) a 17 rokov (30,1%). Až 26,1% respondentov malo pätnásť rokov, avšak v najnižšom počte boli vo výskume zastúpení dospelí – osemnásť (11,3%) a devätnásť roční mladí ľudia (1,0%). Až 63,0% opýtaných študovalo na stredných školách, (2,1%) mladých ľudí patrilo k žiakom gymnázií a 34,9% respondentov navštevovalo základné školy. Porovnanie údajov ukázalo, že oproti zisteniam z roku 1998 výraznejšie stúpol počet opýtaných navštevujúcich základné školy a znížil sa počet respondentov študujúcich na stredných školách. Z uvedeného je zrejmé, že za sledované obdobie výraznejšie stúpol počet problémových žiakov najmä na základných školách, pričom žiaci vyžadujúci si reedukáciu svojho správania sa začali vyskytovať už aj na gymnáziách.

1. Rodinné prostredie

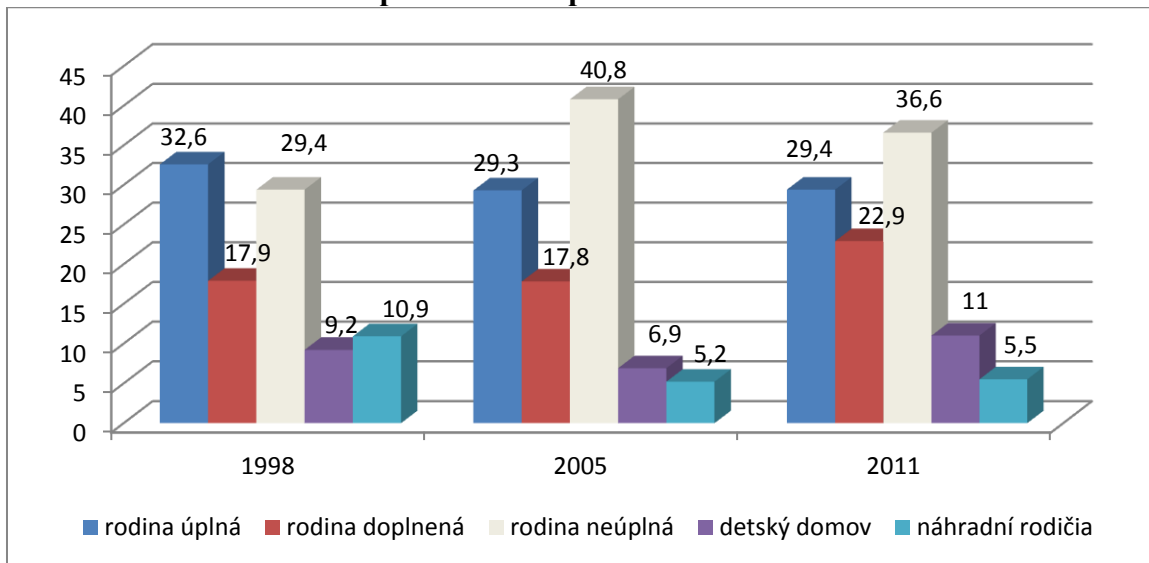
Rodina má pre dieťa a mladého človeka veľký význam. Jej formy a funkcie sú podmienené spoločensko-ekonomickou a kultúrnou úrovňou spoločnosti. Život rodiny je charakterizovaný materiálno- hospodárskymi, biologickými a duchovnými procesmi. Rodina plní v spoločnosti viacero funkcií: biologicko-reprodukčnú, emocionálnu, ekonomickú, ochrannú a výchovnú. Dysfunkčnosť rodiny sa prejavuje najmä v nedostatku pozitívnych podnetov v oblasti emocionálnej, psychohygienickej a citovej. Z takéhoto prostredia vychádzajú deti citovo nezrelé, ľahko podliehajúce frustrácii, nevyrovnané s rôznymi formami sociálno-patologických javov v správaní u ktorých sa prejavujú aj poruchy v sociálnych vzťahoch a postojoch k ostatným ľuďom (Selická, D., 2000, s. 80-81). Z výsledkov výskumu vyplynulo, že najvyšší počet (36,6%) respondentov pochádzal z neúplnej rodiny, 24,0% opýtaných žilo pred príchodom do diagnostického alebo reedukačného centra s vlastnými rodičmi a 22,9% mladých ľudí malo nevlastného otca alebo matku. V detskom domove vyrastalo 11,0% respondentov a 5,5% opýtaných vychovávali v náhradnej rodine starí rodičia, súrodenci alebo iní príbuzní (uja a teta).

Na základe zistenej štatistickej závislosti je možné konštatovanie, že obidve skupiny respondentov najčastejšie pred príchodom do diagnostického alebo reedukačného centra žili v neúplnej rodine (chlapci: 35,6%, dievčatá: 38,0%). Chlapci častejšie pochádzali z úplných (chlapci: 25,8%, dievčatá: 21,7%) a doplnených rodín (chlapci: 24,5%, dievčatá: 20,9%), zatiaľ čo dievčatá vo vyššom počte vyrastali v detskom domove (dievčatá: 12,4%, chlapci: 9,8%) alebo v pestúnskej starostlivosti u starých rodičov, súrodencov alebo iných príbuzných (dievčatá: 7,0%, chlapci: 4,3%). Obidvoch rodičov vlastných mali najmä respondenti v diagnostických centrách (30,9%, RC: 21,9%), pričom v reedukačných centrách bol zistený vyšší počet opýtaných, ktorí vyrastali v doplnených (RC: 24,6%, DC: 17,6%) alebo neúplných rodinách (RC: 37,1%, DC: 35,3%). Približne rovnaký počet mladých ľudí uviedol, že pred príchodom do prevýchovného zariadenia žili v detskom domove (RC: 11,2%, DC: 10,3%) alebo v náhradnej rodine (RC: 5,4%, DC: 5,9%). Z uvedeného je zrejmé, že lepšia situácia bola zistená u klientov diagnostických centier, pretože tu bol vyšší počet opýtaných, ktorí pred príchodom do prevýchovného zariadenia žili v úplnej rodine a zároveň bol zaznamenaný nižší počet respondentov, ktorí mali nevlastného rodiča alebo ich vychovával iba otec alebo matka.

Porovnanie údajov za roky 1998, 2005 a 2011 ukázalo, že stúpol počet respondentov pochádzajúcich z doplnených a neúplných rodín a zvýšil sa aj počet mladých ľudí, ktorí pred príchodom do diagnostického alebo reedukačného centra žili v detskom domove. Klesol počet respondentov vyrastajúcich v úplných a náhradných rodinách. Z výsledkov výskumu je zrejmé, že určitú príčinu zlyhania mladého človeka je treba hľadať v jeho rodinnom prostredí,

pričom je možné konštatovanie, že v reedukačných a diagnostických centrách pribúdajú najmä deti, ktoré pochádzali z neúplných a doplnených rodín a z detských domovov.

Graf č. 1 **Rodinné prostredie respondentov**

2. Vzťahy v rodine

Medzi najdôležitejšie funkcie rodiny patrí emocionálna funkcia, pretože bez vytvorenia dobrých vzájomných vzťahov, ktoré dajú dieťaťu pocit istoty a bezpečia nie je možný jeho ďalší optimálny vývoj. V rodinách, kde tento emocionálny podklad chýba, nastáva citová deprivácia frustrácia a nezriedka dochádza i k vážnym deformáciám v psychosociálnom vývine dieťaťa. Osobitný dôraz sa kladie na vytvorenie emocionálnej väzby dieťaťa k matke v najútlejšom období jeho života. Odborníci poukazujú na skutočnosť, že citové zlyhanie rodiny má úzku súvislosť so vznikom deviantných foriem správania detí ako napr. delikvencia, kriminalita, patologické závislosti a pod. (Hroncová, J.- Hudecová, A.- Matulayová, T., 2000, s. 83). Pri zisťovaní kvality rodinných vzťahov sa ukázalo, že polovica (51,0%) respondentov označila vzťahy s rodičmi ako dobré a pätina (20,9%) opýtaných ich považovala za veľmi dobré. S otcom a matkou si nerozumelo 18,8% mladých ľudí a 9,3% respondentov sa vyjadrilo, že ich rodinné vzťahy boli iba formálne. Hlbšia analýza dát ukázala, že 71,9% klientov prevýchovných zariadení malo vo svojej rodine vytvorené pozitívne citové zázemie, pričom necelá tretina opýtaných sa priznala, že ich rodičia neboli schopní poskytnúť im dôležitú emocionálnu podporu.

Pri hodnotení kvality rodinných vzťahov boli kritickejšie dievčatá, pričom chlapci častejšie považovali vzťahy s rodičmi za dobré alebo veľmi dobré (chlapci: 74,8%, dievčatá: 68,2%). Dievčatá si vo vyššom počte s otcom a matkou nerozumeli, prípadne ich vzájomné vzťahy ohodnotili ako formálne (dievčatá: 31,9%, chlapci: 25,2%). Z tohto zistenia vyplýva fakt, že dievčatá na nepriaznivú rodinnú atmosféru reagovali citlivejšie než chlapci.

S rodičmi najlepšie vychádzali respondenti vo veku 16 rokov, ktorí spolu s najmladšími opýtanými častejšie označili rodinné vzťahy za dobré (15 rokov: 75,0%, 16 rokov: 79,3%, 17 rokov: 67,0%, 18 rokov: 58,3%). Zároveň so zvyšujúcim sa vekom mladých ľudí klesal aj počet opýtaných, ktorí hodnotili rodinné vzťahy kladne a zvyšoval sa počet respondentov, ktorí si s rodičmi nerozumeli (15 rokov: 25,0%, 16 rokov: 20,7%, 17 rokov: 33,0%, 18 rokov: 41,7%). Zo zistených údajov vyplynulo, že s otcom a matkou najlepšie vychádzali šestnásťroční mladí ľudia, pričom negatívne rodinné vzťahy zažili najmä opýtaní vo veku 18 rokov.

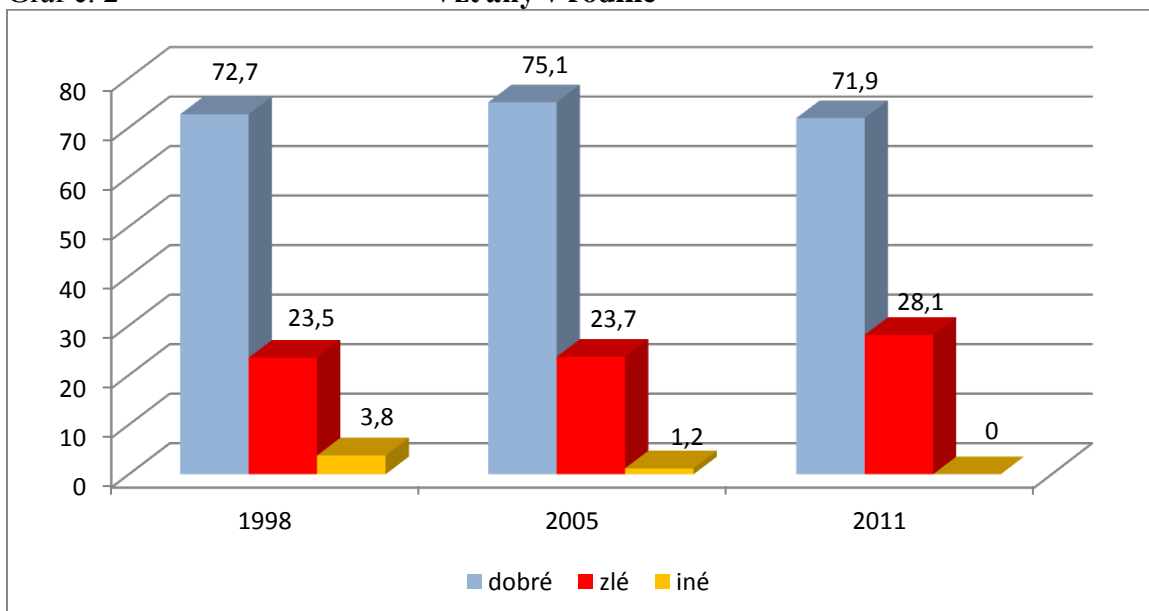
Podobné výsledky sa ukázali aj vo vzťahu k typu zariadenia, pričom opýtaní v reedukačných centrách hodnotili vzťahy v rodine pozitívnejšie (RC: 73,2%, DC: 67,6%). Opýtaní žijúci v diagnostických centrách vo vyššom počte uvádzali, že v ich rodinách dobré medziľudské vzťahy chýbali (DC: 32,4%, RC: 23,8%). Toto zistenie je zaujímavé, pretože by sa dalo predpokladať, že mladí ľudia umiestnení v diagnostických centrách žijú mimo vlastnej rodiny kratší čas, takže vzťahy s rodičmi by mali byť lepšie a intenzívnejšie než u respondentov v reedukačných centrách, ktorí sú od pôvodnej rodiny viac izolovaní.

Rodinné vzťahy pozitívne hodnotili najmä respondenti pochádzajúci z úplných rodín (85,7%, doplnené rodiny: 76,1%, neúplné rodiny: 74,6%, detský domov: 31,3%, náhradní rodičia: 59,3%), pričom najhoršia situácia bola zistená u opýtaných, ktorí pred príchodom do reedukačného alebo diagnostického centra žili v detskom domove. Práve nedostatok citových prejavov a negatívna klíma v rodine, prípadne úplná absencia rodičovskej lásky mohla byť jednou z významných príčin zlyhania týchto mladých ľudí, čo malo za následok ich neskoršie umiestnenie v diagnostickom alebo reedukačnom centre.

Porovnanie údajov ukázalo, že od roku 1998 klesol počet opýtaných, ktorí hodnotili rodinné vzťahy veľmi pozitívne (1998: 26,9%, 2005: 18,8%, 2011: 20,9%) a zvýšil sa počet respondentov, ktorí označili vzťahy s otcom alebo matkou za dobré (1998: 45,8%, 2005: 56,3%, 2011: 51,0%). Na druhej strane bol zistený aj vyšší počet respondentov, ktorí považovali rodinné vzťahy za zlé (1998: 16,0%, 2005: 15,5%, 2011: 18,8%) a formálne (1998: 7,5%, 2005: 8,2%, 2011: 9,3%). Z hlbšej analýzy dát vyplynulo, že oproti zisteniam z roku 1988 veľmi mierne klesol počet opýtaných, ktorí hodnotili rodinné vzťahy kladne a zároveň stúpol počet respondentov, ktorí vo svojich rodinách nemali vytvorené dostatočné emocionálne zázemie. V rokoch 1998 a 2005 odpovedal malý počet respondentov aj prostredníctvom možnosti iné, avšak v tomto roku danú možnosť nevyužil nikto. Zvýšenie počtu klientov prevýchovných zariadení, ktorí priznali zlé rodinné vzťahy je hodnotené negatívne, pretože kvalita rodinných vzťahov patrí k významným faktorom ovplyvňujúcim osobnosť dieťaťa, ktoré v nej žije.

Graf č. 2

Vzťahy v rodine

3. Problémy v rodine

Jedným z významných faktorov, podieľajúcich sa na zlyhaní mladého človeka môže byť existencia veľkých až nezvládnuteľných rodinných problémov. Z výsledkov výskumu vyplynulo, že respondentov najčastejšie trápil rozvod rodičov (33,1%), nedostatok finančných prostriedkov (28,6%), závislosť otca a matky na alkoholických nápojoch (27,6%) a zlé

vzájomné vzťahy (22,8%). V nižšej miere zažili mladí ľudia v domácom prostredí aj úmrtie otca alebo matky (13,4%), ich trestné stíhanie alebo väzbu (13,1%), vážne ochorenie blízkeho príbuzného (12,4%), dlhodobú nezamestnanosť rodičov (11,4%), agresivitu a fyzické násilie (10,7%), zanedbanie starostlivosti o deti (9,3%), psychické týranie (6,6%) a drogovú závislosť príbuzných (6,2%). Respondenti v najnižšej miere uvádzali, že sa v ich rodine vyskytlo psychické ochorenie (3,8%) alebo iný, bližšie neurčený problém (1,8%). Len 17,9% opýtaných uviedlo, že v ich rodine sa nevyskytoval žiadny vážnejší problém.

Iba 22,8% chlapcov a 11,7% dievčat uviedlo, že v ich rodinách sa nevyskytovali žiadne vážnejšie problémy. Obidve skupiny respondentov najčastejšie zasiahol rozvod rodičov (chlapci: 31,0%, dievčatá: 38,3%). Chlapci vo vyššom počte museli riešiť ťažkosti spojené s alkoholizmom otca alebo matky (chlapci: 28,0%, dievčatá: 23,0%), ich dlhodobou nezamestnanosťou (chlapci: 13,7%, dievčatá: 10,9%), agresiou a fyzickým násilím (chlapci: 18,8%, dievčatá: 15,6%), prípadne sa museli vyrovnávať s úmrtím blízkej osoby (chlapci: 14,2%, dievčatá: 12,5%) alebo jej trestným stíhaním a väzbu (chlapci: 16,7%, dievčatá: 14,8%). Dievčatá viac trápil nedostatok finančných prostriedkov (dievčatá: 32,8%, chlapci: 25,3%), vážne ochorenie člena rodiny (dievčatá: 18,8%, chlapci: 7,4%), zlé rodinné vzťahy (dievčatá: 25,8%, chlapci: 20,4%), psychické násilie (dievčatá: 9,4%, chlapci: 4,3%) a psychické ochorenie člena rodiny (dievčatá: 3,9%, chlapci: 1,7%). Obidve sledované skupiny respondentov sa v približne rovnakej stretli so zanedbávaním starostlivosti o deti (chlapci: 10,6%, dievčatá: 10,2%), drogovou závislosťou príbuzných (chlapci: 6,2%, dievčatá: 6,3%) a iným, bližšie neurčeným problémom (chlapci: 1,7%, dievčatá: 1,9%).

Mladí ľudia pochádzajúci z úplných rodín najčastejšie riešili nedostatok finančných prostriedkov (úplné rodiny: 34,1%, neúplné rodiny: 31,3%, doplnené rodiny: 25,2%, detské domovy: 30,8%), opýtaní žijúci v neúplných (34,8%) a doplnených rodinách (40,6%, úplné rodiny: 20,0%, detské domovy: 26,3%) zažili v najvyššom počte rozvod rodičov a respondenti z detských domovov priznali najmä alkoholizmus otca alebo matky (detský domov: 52,6%, úplné rodiny: 31,1%, neúplné rodiny: 23,9%, doplnené rodiny: 27,5%). Respondenti, o ktorých sa pred príchodom do prevýchovného zariadenia starali vlastní rodičia, častejšie poznali psychické ochorenie blízkej osoby (úplné rodiny: 6,7%, neúplné rodiny: 4,5%, doplnené rodiny: 1,3%, detské domovy: 5,3%), pričom mladí ľudia z doplnených rodín vo vyššom počte zažili úmrtie rodičov, starých rodičov alebo súrodencov (doplnené rodiny: 18,8%, neúplné rodiny: 16,8%, úplné rodiny: 11,1%, detské domovy: 8,3%). Opýtaní, ktorých vychovával iba otec alebo matka, vo vyššom počte poznali z domu zlé vzájomné vzťahy (neúplné rodiny: 25,2%, úplné rodiny: 22,2%, doplnené rodiny: 17,4%, detské domovy: 21,1%) a fyzické týranie (neúplné rodiny: 15,3%, úplné rodiny: 10,6%, doplnené rodiny: 10,1%, detské domovy: 5,3%). U detí vyrastajúcich v detských domovoch sa častejšie vyskytla vážna choroba blízkej osoby (detský domov: 21,1%, úplné rodiny: 8,9%, neúplné rodiny: 12,3%, doplnené rodiny: 11,6%), dlhodobá nezamestnanosť rodičov (detský domov: 26,3%, úplné rodiny: 8,9%, neúplné rodiny: 9,0%, doplnené rodiny: 14,5%), psychické násilie (detský domov: 10,5%, úplné rodiny: 8,9%, neúplné a doplnené rodiny: zhodne po 5,8%), zanedbanie starostlivosti o deti (detský domov: 15,8%, úplné rodiny: 4,4%, neúplné rodiny: 9,7%, doplnené rodiny: 10,1%), drogová závislosť (detský domov: 10,5%, úplné rodiny: 0,6%, neúplné rodiny: 9,0%, doplnené rodiny: 2,9%) a trestné stíhanie rodičov (detský domov: 36,8%, úplné rodiny: 20,3%, neúplné rodiny: 20,0%, doplnené rodiny: 8,7%). Z prezentovaných údajov vyplynulo, že títo mladí ľudia okrem nedostatku lásky a starostlivosti od rodičov zažili veľké rodinné problémy v podstatne vyššom počte než ostatní.

Z porovnaných údajov za roky 2005 a 2011 vyplynulo, že sa zvýšil počet respondentov, ktorí nemali v rodine väčší problém (2005: 9,5%, 2011: 17,9%), čo bolo hodnotené pozitívne.

Respondenti po obidva sledované roky najčastejšie zažili rozvod rodičov (2005: 32,2%, 2011: 33,1%), pričom oproti zisteniam z roku 2005 sa zvýšil počet opýtaných, ktorých vo vyššom počte trápil nedostatok finančných prostriedkov (2005: 23,4%, 2011: 28,6%), zlé rodinné vzťahy (2005: 15,1%, 2011: 22,8%), agresia a fyzické násilie (2005: 7,6%, 2011: 10,7%) a alkoholizmus rodičov (2005: 25,6%, 2011: 27,6%). Klesol počet respondentov, ktorí v rodine museli riešiť dlhodobú nezamestnanosť rodičov (2005: 17,4%, 2011: 11,4%), úmrtie blízkeho člena rodiny (2005: 14,5%, 2011: 13,4%) a trestné stíhanie alebo väzbu príbuzných (2005: 15,0%, 2011: 13,1%). Na približne rovnakej úrovni zostal počet opýtaných, ktorí zažili v domácom prostredí vážne ochorenie člena rodiny (2005: 12,5%, 2011: 12,4%), psychické násilie (2005: 5,9%, 2011: 6,6%), zanedbanie starostlivosti o deti (2005: 9,5%, 2011: 9,3%), psychické ochorenie člena rodiny (2005: 4,3%, 2011: 3,8%), jeho drogovú závislosť (2005: 6,9%, 2011: 6,2%) alebo mali iný, bližšie neurčený problém (2005: 2,3%, 2011: 1,8%).

Tabuľka č. 1

Rodinné problémy	2005		2011	
	%	poradie	%	poradie
vážna choroba	12,5	8	12,4	7
nedostatok finančných prostriedkov	23,4	3	28,6	2
dlhodobá nezamestnanosť rodičov	17,4	4	11,4	8
zlé vzájomné vzťahy, časté hádky	15,1	5	22,8	4
psychické násilie	5,9	11	6,6	11
zanedbanie starostlivosti o deti	9,5	9	9,3	10
agresivita, fyzické násilie	7,6	12	10,7	9
psychické ochorenie	4,3	13	3,8	13
rozvod rodičov	32,2	1	33,1	1
smrť niektorého z rodičov	14,5	7	13,4	5
alkoholizmus	25,6	2	27,6	3
drogová závislosť	6,9	10	6,2	12
trestné stíhanie, väzba	15,0	6	13,1	6
iné	2,3	14	1,8	14
problémy v rodine nemáme	9,5		17,9	

V živote každého človeka sa vyskytnú situácie, ktoré nezvládne a po určitej dobe si povie, že keby mohol čas vrátiť späť, riešil by svoje problémy úplne iným spôsobom. Z odpovedí respondentov vyplynulo, že až 71,6% opýtaných by vo svojom živote zmenilo mnoho vecí, pričom najčastejšie uvádzali, že by: *zmenili všetko zlé, čo spravili, najmä svoje správanie, chodili by riadne do školy, snažili sa chovať slušne k rodičom, nepili alkohol a neužívali drogy a snažili sa napraviť vzťahy v rodine, ktoré svojim nevhodným správaním pokazili*. Asi 10,6% opýtaných prezentovalo názor, že by vo svojom živote nezmenili nič a 17,8% mladých ľudí sa priznalo, že na túto otázku nevedia odpovedať. Z hlbšej analýzy dát vyplynulo, že väčšina respondentov si svoje chyby uvedomila a chcú sa v budúcnosti zmeniť a žiť inakšie než predtým. Toto zistenie je pozitívne, pretože predstavuje vhodné prostredie pre realizáciu metód zameraných na prevýchovu týchto mladých ľudí.

Svoje doterajšie chyby si uvedomil približne rovnaký počet chlapcov (71,2%) aj dievčat (72,1%). Chlapci (12,3%, dievčatá: 8,5%) častejšie prezentovali názor, že na svojom doterajšom živote by nemenili nič, pričom dievčatá vo vyššom počte priznali, že na túto otázku nedokážu odpovedať (dievčatá: 19,4%, chlapci: 16,6%).

Najlepšia situácia bola zistená v skupine najstarších respondentov, ktorí častejšie než ostatní priznali, že už by žili inakšie než predtým (18 rokov: 74,2%, 17 rokov: 70,5%, 16 rokov: 72,8%, 15 rokov: 70,1%). Na otázku záporne odpovedali najmä najmladší opýtaní (15 rokov:

13,2%, 16 rokov: 6,5%, 17 rokov: 11,4%, 18 rokov: 11,9%), pričom svoj názor nedokázali v najvyššej miere vyjadriť šestnásťroční mladí ľudia (16 rokov: 20,7%, 15 rokov: 16,7%, 17 rokov: 18,2%, 18 rokov: 13,9%).

Zistená štatisticky významná závislosť vo vzťahu k typu zariadenia ukázala, že chyby v predošlom živote si skôr priznali mladí ľudia žijúci v diagnostických centrách (73,5%, RC: 70,0%). Klienti reedukačných centier častejšie uvádzali, že by na spôsobe svojho predošlého života nemenili nič (RC: 18,4%, DC: 14,7%), pričom na otázku nevedel odpovedať približne rovnaký počet opýtaných v oboch prevýchovných zariadeniach (DC: 11,8%, RC: 11,6%). Z uvedeného je zrejmé, že pracovníci reedukačných centier budú potrebovať väčšie množstvo úsilia a snahy na to, aby vytvorili vhodné prostredie pre úspešné prevýchovné pôsobenie svojich klientov než zamestnanci diagnostických centier.

4. Pomoc pri riešení osobných problémov

Každý mladý človek musí občas riešiť niektoré závažné životné problémy a vtedy je dobré ak má pri sebe dospelého človeka, ktorému dôveruje a ktorý mu pomôže v ťažkých situáciách. Výsledky výskumu ukázali, že mladí ľudia žijúci v diagnostických a reedukačných centrách sa pri riešení svojich problémov najčastejšie obracali s prosbou o pomoc na svojich vychovávateľov (31,8%) alebo kamarátov (22,6%). Asi pätina opýtaných (19,9%) prezentovala názor, že svoje ťažkosti riešia sami bez pomoci iných ľudí. S rodičmi, súrodencami alebo inými príbuznými sa poradilo 17,8% respondentov a v najnižšom počte požiadali mladí ľudia o pomoc inú osobu pracujúcu v prevýchovnom zariadení (psychológa, riaditeľa a pod. – 4,8%) alebo svojich učiteľov (3,1%). Výsledky výskumu poukázali na skutočnosť, že mladí ľudia žijúci v diagnostických a reedukačných centrách najviac dôverovali svojim vychovávateľom, avšak vo vysokej miere boli zvyknutí spoliehať sa na pomoc svojich rovesníkov a na svoje vlastné sily.

Chlapci sa najčastejšie porozprávali so svojimi vychovávateľmi (chlapci: 35,3%, dievčatá: 22,5%), avšak dievčatá hľadali pomoc predovšetkým u svojich kamarátok (dievčatá: 28,7%, chlapci: 17,8%). Chlapci si pri riešení ťažkostí častejšie poradili sami (chlapci: 23,0%, dievčatá: 20,9%), prípadne poprosili o pomoc svojich učiteľov (chlapci: 4,3%, dievčatá: 1,6%). Dievčatá vo vyššej hľadali radu u svojich príbuzných (dievčatá: 20,2%, chlapci: 16,0%) alebo oslovili iných pracovníkov prevýchovných zariadení (dievčatá: 6,2%, chlapci: 3,7%).

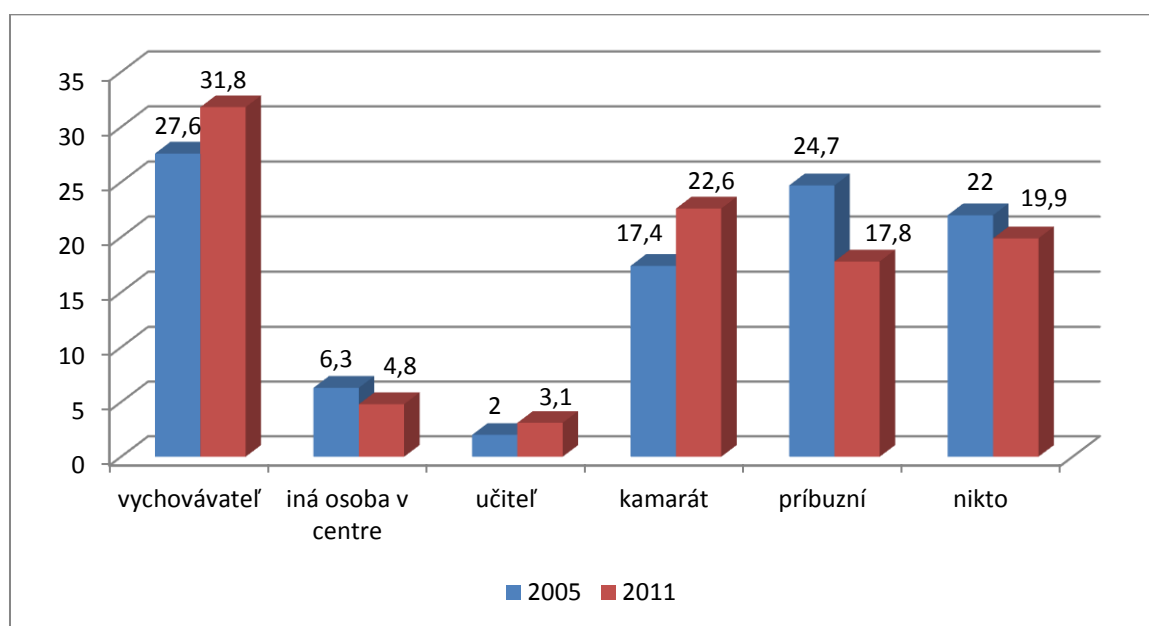
Respondenti žijúci v diagnostických (29,4%) aj reedukačných centrách (32,6%) najčastejšie požiadali o radu svojich vychovávateľov. Sami bez pomoci iných osôb riešili svoje problémy najmä opýtaní v diagnostických centrách (25,0%, RC: 18,3%) a títo mladí ľudia sa vo vyššom počte vyjadrili, že s prosbou o pomoc zvyknú osloviť aj iné osoby pracujúce v centre (9,3%, RC: 3,1%). Mladí ľudia žijúci v reedukačných centrách vo vyššej miere požiadali o radu svojich kamarátov (RC: 23,7%, DC: 19,1%), príbuzných (RC: 18,3%, DC: 16,2%) a učiteľov (RC: 4,0%, DC: 1,0%). Pozitívne je hodnotená skutočnosť, že v prípade zlyhania rodičovskej starostlivosti veľmi často zastupujú ich úlohu vychovávateľa a pomáhajú mladým ľuďom riešiť ich problémy a ťažkosti.

Mladí ľudia, ktorí v prevýchovnom zariadení prežili dva až tri roky, riešili svoje problémy najmä spoločne s vychovávateľmi (dva až tri roky: 40,0%, tri roky a viac: 28,6%, jeden až dva roky: 30,4%, menej než rok: 29,9%) a učiteľmi (dva až tri roky: 6,7%, tri roky a viac: 0,8%, jeden až dva roky: 2,9%, menej než rok: 2,5%), pričom opýtaní, ktorí tu strávili najdlhší čas preferovali pomoc zo strany kamarátov (tri roky a viac: 34,6%, dva až tri roky: 22,2%, jeden až dva roky: 20,3%, menej než rok: 22,9%). Opýtaní, ktorí boli v diagnostických alebo reedukačných centrách najkratšie, požiadali o pomoc iných pracovníkov centra (menej než rok: 7,0%, jeden až dva roky: 1,4%, dva až tri roky: 2,2%, tri roky a viac: 5,3%), zatiaľ čo mladí ľudia, ktorí žili v prevýchovných zariadeniach jeden až

dva roky požiadali o radi svojich príbuzných (jeden až dva roky: 21,7%, menej než rok: 18,5%, dva až tri roky: 11,1%, tri roky a viac: 15,0%) alebo problémy riešili sami bez pomoci iných osôb (jeden až dva roky: 23,2%, menej než rok: 19,1%, dva až tri roky: 17,8%, tri roky a viac: 15,8%).

Z porovnaných údajov je zrejmé, že za celé sledované obdobie sa respondenti najčastejšie radili so svojimi vychovávateľmi. Oproti zisteniam z roku 2005 klesol počet opýtaných, ktorí sa spoliehali na svojich príbuzných (2005: 24,7%, 2011: 17,8%), iných pracovníkov centier (2005: 6,3%, 2011: 4,8%) alebo na vlastné sily (2005: 22,0%, 2011: 19,9%). Zvýšil sa počet respondentov, ktorým pomáhali vychovávateľa (2005: 27,6%, 2011: 31,8%), kamaráti (2005: 17,4%, 2011: 22,6%) a učiteľia (2005: 2,0%, 2011: 3,4%). Z prezentovaných údajov vyplynulo, že mladí ľudia sa v súčasnosti v nižšom počte spoliehali na svoje sily a častejšie požiadali o radu nielen kamarátov, ale aj dospelých – vychovávateľov, príbuzných alebo učiteľov.

Graf č. 3 **Osoba, ktorá pomáha respondentom riešiť osobné problémy**

4. Životné pocity a postoj k životu

Pocit životnej spokojnosti je možné definovať ako subjektívne prežívaný zážitok kladného hodnotenia najrôznejších činností a objektov ako aj seba samého. Prejavujú sa adekvátnymi citovými kvalitami – spokojnosť radosťou a nadšením a nespokojnosť žiaľom, zlosťou a strachom (Sejčová, L., 2001. s 98). Výsledky výskumu ukázali, že i napriek nutnosti žiť určitý čas v diagnostickom alebo reedukačnom centre, najvyšší počet klientov prevýchovných zariadení (44,9%) prezentoval názor, že ich život má zmysel. Len o niečo menej opýtaných (43,2%) hľadalo na svoj doterajší život realisticky, pretože sa podľa ich názoru snažia žiť tak, ako to v tomto veku vedia. Veľkú spokojnosť pociťovalo len 6,8% respondentov, pričom medzi pesimistov, ktorí sa domnievali, že ich život je nezmysel a najradšej by ani nežili sa zaradilo 5,1% mladých ľudí.

Chlapci najčastejšie videli vo svojom živote zmysel (chlapci: 47,9%, dievčatá: 41,1%), pričom pre dievčatá bolo prioritné tvrdenie, že žijú tak ako sa dá (dievčatá: 46,5%, chlapci: 40,5%). Chlapci vo vyššom počte o sebe tvrdili, že sú veľmi spokojní, (chlapci: 9,2%, dievčatá: 3,9%), avšak u dievčat prevládala pesimistický pohľad na doterajší život (dievčatá:

8,5%, chlapci: 2,5%). Z prezentovaných údajov vyplynulo, že chlapci boli so svojim doterajším životom spokojnejší než dievčatá.

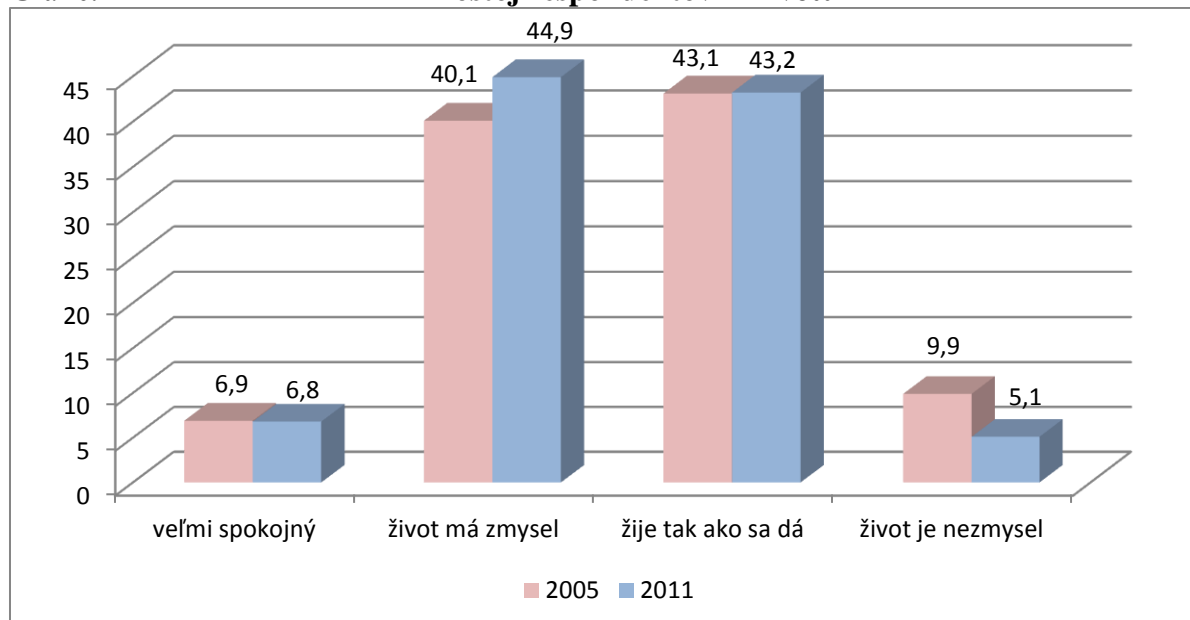
Mladí ľudia vo veku 16 rokov najčastejšie tvrdili, že žijú tak ako sa dá (16 rokov: 47,8%, 15 rokov: 39,5%, 17 rokov: 42,0%, 18 rokov: 41,6%), pričom respondenti vo veku 17 a 18 rokov v najvyššej miere videli v živote zmysel a považovali ho za zábavný (15 rokov: 44,7%, 16 rokov: 37,0%, 17 rokov: 50,0%, 18 rokov: 52,8%). K optimistom patrili pätnásťroční respondenti (9,2%, 16 rokov: 7,7%, 17 rokov: 4,5%, 18 rokov: 2,8%), pričom pesimistický pohľad na život prevládal u mladých ľudí vo veku 16 rokov (7,5%, 15 rokov: 6,6%, 17 rokov: 3,4%, 18 rokov: 2,8%). Z výsledkov výskumu je zrejmé, že najpozitívnejšie vnímali svoj doterajší život najmladší opýtaní, pričom šestnásťroční respondenti najčastejšie prezentovali nielen realistické, ale aj pesimistické životné postoje.

Na svoj život hľadeli pozitívne častejšie mladí ľudia žijúci v diagnostických centrách (47,1%, RC: 42,2%), pričom u respondentov z reedukačných centier mal prioritu realistický životný postoj (45,3%, DC: 42,6%). So svojim doterajším životom bol veľmi spokojní približne rovnaký počet opýtaných z oboch typov prevýchovných zariadení (RC: 6,1%, DC: 5,9%), zatiaľ čo respondenti žijúci v reedukačných centrách (6,4%, DC: 4,4%) patrili vo vyššom počte k pesimistom.

Porovnanie údajov ukázalo, že od roku 2005 stúpol počet opýtaných, ktorí hľadeli na svoj doterajší život pozitívne (2005: 40,1%, 2011: 44,9%) a znížil sa počet mladých ľudí, ktorí sa domnievali, že život je nezmysel a najradšej by nežili (2005: 9,9%, 2011: 5,1%). Na rovnakej úrovni zostal počet respondentov, ktorí prezentovali nielen veľkú spokojnosť (2005: 6,9%, 2011: 6,8%), ale aj realistický postoj k svojmu súčasnému životu (2005: 43,1%, 2011: 43,2%). Z prezentovaných údajov vyplynulo, že i keď mnohí mladí ľudia prežívali svoj doterajší život v dysfunkčných rodinách, kde museli riešiť mnoho veľkých problémov, prípadne prežili určité životné zlyhania, ktoré spôsobili, že ich život je iný ako majú ich rovesníci, i napriek si zachovali optimistický životný postoj.

Graf č. 4

Postoj respondentov k životu

5. Spokojnosť respondentov s pobytom v diagnostickom alebo reedukačnom centre

Väčšina respondentov žijúcich v diagnostických a reedukačných centrách nie je umiestnená v týchto zariadeniach dobrovoľne, ale na základe súdneho nariadenia. Zaujímalo nás, ako

vnímajú títo mladí ľudia svoj pobyt v diagnostických a reedukačných centrách a do akej miery ho prijali a vyrovnali sa s nutnosťou absolvovať ho. Iba 4,5% opýtaných vyjadrilo veľkú spokojnosť, pretože si uvedomili, že v diagnostickom alebo reedukačnom centre sa majú lepšie než doma. Spokojnosť prezentovala tretina (30,5%) opýtaných, ktorí svoj pobyt v centre vnímali ako formu svojej nápravy a ochrany pred ďalším zlyhaním v živote. Až 39,0% respondentov prejavilo len čiastočnú spokojnosť, avšak títo mladí ľudia realisticky priznali, že pobyt v prevýchovnom zariadení majú nariadený a musia ho absolvovať. Čiastočnú nespokojnosť prejavil asi každý desiaty respondent (9,9%), ktorý kriticky uviedol, že sa mu v prevýchovnom zariadení veľa vecí nepáči, pričom výraznú nespokojnosť prezentovalo 16,1% opýtaných, ktorí zároveň priznali, že myslia len na to, ako pôjdu z tohto zariadenia preč. Zvýšenú pozornosť by bolo potrebné tým respondentom, ktorí nie sú spokojní s pobytom v prevýchovnom zariadení. Pretože kým si títo mladí ľudia nebudú vedomí svojich chýb a omylov, ktorých sa v živote dopustili, nebude možná ani reedukácia ich správania.

Spokojnosť s pobytom v diagnostickom alebo reedukačnom centre vyjadrovali najmä chlapci (38,6%, dievčatá: 30,3%), avšak u týchto respondentov bol zároveň zistený vyšší počet opýtaných, ktorí mali výhrady voči pobytu v týchto zariadeniach (chlapci: 28,8%, dievčatá: 22,5%). Dievčatá častejšie patrili k realistom, ktorí si uvedomili, že je pre nich dôležité, aby sa zmenili k lepšiemu (dievčatá: 47,3%, chlapci: 32,5%).

Najmladší respondenti najčastejšie uvádzali, že sú s pobytom v diagnostickom alebo reedukačnom centre spokojní (15 rokov: 38,2%, 16 rokov: 35,8%, 17 rokov: 30,7%, 18 rokov: 33,3%) a u opýtaných vo veku 16 (46,7%) a 17 rokov prevládali mladí ľudia, ktorí si uvedomovali nutnosť absolvovať tento pobyt. V skupine najstarších respondentov mali prioritu mladí ľudia, ktorí boli nespokojní (18 rokov: 38,9%, 17 rokov: 27,2%, 16 rokov: 17,4%, 15 rokov: 29,0%).

So svojim pobytom boli výrazne spokojnejší respondenti žijúci v diagnostických centrách (50,0%, RC: 30,4%), pričom opýtaní umiestnení v reedukačných centrách vo vyššej miere prezentovali nielen realistický (RC: 42,9%, DC: 26,5%), ale aj kritický (RC: 26,8%, DC: 23,5%) pohľad na nutnosť absolvovať svoj prevýchovný pobyt. Príčinou môže byť nielen rozdielna dĺžka pobytu a prísnejší režim v týchto centrách, ale aj rôzne represívne opatrenia, ktoré sú vo vyššej miere realizované v reedukačných centrách.

6. Predstavy respondentov o svojom živote po odchode z prevýchovného zariadenia

Na otázku, ako si predstavujete svoj život po odchode z diagnostického alebo reedukačného centra odpovedalo až 84,2% opýtaných, 12,3% respondentov túto otázku ignorovalo a 3,4% mladých ľudí sa priznalo, že zatiaľ na ňu nevedia nájsť odpoveď.

So svojim životnými plánmi sa častejšie podelili dievčatá (89,1%, chlapci: 80,4%), zatiaľ čo chlapci vo vyššom počte častejšie sa nevedeli (chlapci: 4,3%, dievčatá: 2,3%) alebo nechceli (chlapci: 15,3%, dievčatá: 8,5%) k danej téme vyjadriť.

Na otázku odpovedali najmladší respondenti (15 rokov: 89,5%, 16 rokov: 81,5%, 17 rokov: 86,4%, 18 rokov: 75,0%), a však viac ako pätina najstarších opýtaných neuviedla svoje plány do budúcnosti (18 rokov: 22,2%, 17 rokov: 11,4%, 16 rokov: 13,0%, 15 rokov: 7,9%). O svojom ďalšom živote neuvažovali najmä respondenti vo veku 16 rokov (5,4%, 15 rokov: 2,6%, 17 rokov: 2,3%, 18 rokov: 2,8%).

Svoje životné plány uviedlo až 95,6% opýtaných z diagnostických centier, pričom v reedukačných centrách na otázku odpovedalo 80,8% mladých ľudí. Výrazne vyšší počet respondentov pochádzajúcich z reedukačných centier o svojich životných plánoch nevedel (RC: 4,0%, DC: 1,5%) alebo nechcel (RC: 15,2%, DC: 2,9%) rozprávať.

Odpovede respondentov z **diagnostických centier** boli zamerané na bližšiu budúcnosť, pretože mladí ľudia často uvádzali, že po odchode z tohto zariadenia začnú odznova, budú

chodiť poriadne do školy, slušne sa správať, prestanú sa stretávať s nevhodnými kamarátmi, nebudú piť alkohol a ani užívať drogy. Niektorí respondenti si uvedomovali, že svojím správaním narušili rodinné vzťahy a chceli situáciu napraviť tak, že budú doma viac poslúchať, pomáhať rodičom a lepšie sa učiť. Pre väčšinu respondentov bolo dôležité, aby im rodičia opäť verili a mohli žiť tak ako predtým, chodiť do školy a stretávať sa vo voľnom čase s rovesníkmi. Zopár chlapcov priznalo, že svoj návrat k rodičom poriadne s kamarátmi „oslávia“, avšak dievčatá sa viac tešili sa svoje kamarátky a kamarátov, s ktorými sa už nejaký čas nevideli. Malý počet opýtaných sľuboval, že spravia všetko pre to, aby sa už nikdy do žiadneho ústavu nedostali. Život po odchode z **reedukačného centra** predstavoval pre klientov týchto zariadení väčší problém, pretože niektorí mladí ľudia nemajú vytvorené primerané rodinné zázemie, do ktorého by sa mohli vrátiť. Títo opýtaní vo vyššej miere uvádzali, že by si chceli dokončiť začaté stredoškolské štúdium a získať maturitné vysvedčenie. Mnohí z nich by v budúcnosti chceli získať dobrú prácu, nájsť si ubytovanie a založiť si rodinu, teda žiť tak, ako väčšina iných ľudí. Dievčatá častejšie plánovali založenie rodiny a výchovu vlastných detí, zatiaľ čo chlapci sa viac zaoberali myšlienkami na získanie dobrého zamestnania a vhodného ubytovania. Časť opýtaných mala snahu pomáhať matke a postarať sa o mladších súrodencov. Malá časť respondentov uviedla, že si splnia svoje malé životné sny- stanú sa námorníkmi, kúpia si psa alebo pôjdu pracovať do zahraničia. V malej miere sa však objavili názory, kde majú mladí ľudia po návrate v úmysle sa opäť vrátiť k bývalým priateľom a starému spôsobu života, ku ktorému patrí aj konzumácia alkoholu a nelegálnych drog. Niektorí opýtaní otvorene priznali veľmi pesimistické pohľady na svoju budúcnosť, pretože sa domnievali, že im život v reedukačnom centre nepomôže a oni už iní nebudú. Je zrejmé, že v týchto prípadoch prevýchova ešte nesplnila svoje poslanie a pred vychovávateľmi v centrách stojí ešte ťažká úloha presvedčiť týchto mladých ľudí, že môžu a musia zmeniť nielen seba, ale aj svoj pohľad na život, najmä preto, aby sa mali lepšie než doteraz.

Resume

V článku sú prezentované výsledky výskumu zameraného na analýzu rodinného prostredia, postojov k životu a k budúcnosti u klientov reedukačných a diagnostických centier. Z výsledkov výskumu je zrejmé, že mnohí respondenti pochádzajú z rodín, kde museli riešiť mnoho veľkých problémov, i napriek si zachovali optimistický postoj k životu a v budúcnosti by chceli žiť tak ako väčšina iných ľudí. Výsledky sú porovnávané so zisteniami z rokov 1998 a 2005.

Literatúra:

- 1. Hroncová, J.- Hudecová, A.- Matulayová, T.:** Sociálna pedagogika a sociálna práca. UMB Banská Bystrica, 2000, ISBN 80-8055-427-7
- 2. Pétiová, M. a kol.:** Názory a postoje mladých ľudí žijúcich v diagnostických a reedukačných centrách ku konzumácii drog. UIPŠ, Bratislava 2011
- 3. Sejčová, L.:** Deti a mládež ako obeť násilia. ALBUM, Bratislava 2001, ISBN 80-968667-0-2
- 4. Selická, D.:** Poznámky k úlohám sociálnej pedagogiky. in: Súčasný stav sociálnej pedagogiky na Slovensku Zborník referátov z vedeckej konferencie, UK Bratislava, 2000, ISBN 80-223-1419-6
- 5. Škoviera, A.:** Kapitoly z výchovy a prevýchovy. MPC, Bratislava 2008, ISBN 978-80-8052-327-5